

**RECENZIE LA MONOGRAFIA „VARIABILITATEA DIAFAZICĂ
ÎN CADRUL UNOR SERII STILISTICO-ISTORICE”,
AUTOR LILIA RĂCIULA, EDITURA „BONS OFFICES”, 2010**

Veronica PĂCURARU

Associate Professor, Ph.D.

(Moldova State University)

vpacuraru@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-6743-9261>

Monografia avizată se înscrie, preponderent, în aria cercetărilor actuale de lingvistică a textului, accentul fiind pus, în lucrare, atât pe latura funcțională a fenomenelor de limbaj poetic studiate, cât și pe aspectele lor conceptual-teoretice, pe problemele de natură epistemologică, pe care acestea le suscită, în mod iminent.

Însuși obiectul de studiu al investigației – formele de manifestare și mecanismele de generare a variabilității diafaze, precum și specificitatea, din perspectiva acestor forme și mecanisme, a unor serii stilistico-istorice, alese de autoare în calitate de spații liminale ce permit interpretarea fenomenelor investigate, au impus cercetării un demers interdisciplinar, fapt care se atestă în mod pregnant în lucrare. Astfel, cercetarea efectuată ține, concomitent, de mai multe domenii teoretice conexe, atât tradiționale, cât și mai noi, însă îmbinate armonios: lexicologia, stilistica lingvistică și stilistica literară, sémasiologia, onomasiologia, semantica structurală, semantica interpretativă (cognitivă și referențială), semiotica lingvistică și literară, poetica, hermeneutica etc., ceea ce denotă actualitatea incontestabilă a lucrării și, totodată, îi imprimă un plus de valoare științifică și aplicativă.

Pentru a realiza cercetarea la tema vizată, autoarea își construiește riguros, eșalonat pe întreg parcursul investigației, o paradigmă epistemologică congruentă fenomenelor de limbă și discurs poetic investigate, precum și problematicii teoretice subiacente. Astfel, asimilând creator viziunile asupra problemelor de ordin teoretic, luate în discuție în lucrare, ale unor lingviști reprezentativi din spațiul limbii române (T. Vianu, I. Oancea, D. Irimia, P. Miclău, I. Coteanu, S. Berejan, D. Caracostea, P. Cornea, Iu. Popescu, V. Băhnanu, V. Pavel etc.), cercetătoarea își apropiază, în același timp, o serie de concepte teoretice emise de teoreticieni notorii, deschizători de noi perspective de cercetare în domeniile de referință ale lingvisticii (E. Coșeriu, R. Jakobson, C. Kerbrat-Orecchioni, Fr. Rastier, B. Pottier, U. Eco, R. Carnap, Ch. Morris, Ch. Peirce, Tz. Todorov, M. Riffaterre, A. J. Greimas, etc.), reușind să le aplice în mod adecvat la fenomenele investigate din limba română. Aceasta demonstrează nu doar specificitatea fenomenelor lingvistice, investigate în lucrare, ci și caracterul lor universal, importanța deosebită pe care o prezintă cercetarea lor în contextul preocupărilor actuale din lingvistica contemporană.

Viziunea autoarei asupra fenomenelor investigate este exprimată atât prin intermediul unor concepte-cheie de largă circulație în lingvistica contemporană – *serie stilistico-istorică, stilistică lingvistică/stilistică literară, variabilitate diafazică, variantă/invariantă, intensiune/extensiune, sens/semnificație, denotație/conotație, transfer de sens (metasemie), semn poetic, interpretant, referent-referință*, care au fost preluate din teoriile lingviștilor menționați anterior și utilizate în lucrare în mod creator, precum și prin mijlocirea unor concepte specifice și a unor termeni speciali, congruenți fenomenelor investigate, care aparțin autoarei, în propriu. E vorba, în speță, de conceptele *supraserie stilistico-istorică* (pp. 30-31) și *variabilitate paradigmatică individuală* (p. 85), ce constituie marca de noutate științifică a cercetării la care ne referim și care denotă, totodată, contribuția personală a autoarei la studiul acestei problematici lingvistice de certă actualitate.

Astfel, în deplină conformitate cu natura neunivocă a obiectului de cercetare, lucrarea este structurată în trei capitole distincte, primele două dintre care demarchează cele două dominante teoretice ale investigației – *seria/ supraseria stilistico-istorică* și *variabilitatea diafazică*, identificând esența și specificitatea fiecăreia dintre ele, iar cel de al treilea este consacrat studiului teoretic și aplicativ al genezei și formelor de manifestare a variabilității paradigmatică individuale, alias al variabilității diafazice în cadrul unor supraserii stilistico-istorice concrete - paradigmele poetice ale lui M. Eminescu, N. Stănescu și Șt. A. Doinaș.

În Capitolul I, intitulat „Definirea paradigmei de cercetare”, se urmărește, de fapt, stabilirea limitelor de natură cognitivă și referențială ale spațiului liminal, care favorizează producerea și perceperea variabilității diafazice. Analizând critic opiniile pertinente ale mai multor cercetători în problema variabilității limbajului, autoarea ajunge să susțină teza că variabilitatea diafazică este un tip de variabilitate individuală, care trebuie abordată în termeni de proces și produs, și care reclamă un demers de cercetare din perspectivă semiotică și stilistică (p. 12). Ea conchide, pe bună dreptate, că variabilitatea diafazică este localizată, preponderent, la nivelul discursului, care permite *alegerea/selecția* elementelor potențiale de variere de pe axa paradigmatică a limbii și *combinarea* lor pe axa sintagmatică a discursului - procese care se presupun reciproc și care favorizează varierea individuală a mijloacelor linguale de către subiectul creator. Tot aici, autoarea stabilește pertinentele acelui spațiu liminal, care, după ea, permite relevarea și identificarea variabilității diafazice – *supraseria stilistico-istorică*, un concept care îi aparține în propriu și pe care ea îl definește dintr-o dublă perspectivă: lingvistică și axiologic-literară, insistând, după noi, ușor exagerat, asupra laturii axiologic-estetice a fenomenului definit, și nu asupra celei lingvo-poetice, după cum o impune însuși subiectul și caracterul cercetării la subiectul vizat. Astfel, în contextul posibilităților de manifestare a variabilității diafazice, autoarea

susține ideea privind așa-zisa „superioritate a poeziei față de proză” (p. 43), făcând, în special, trimitere într-o susținere la afirmațiile unor personalități din timpuri diferite, care, în ultimă instanță, îi permit să considere supraseriile stilistico-istorice drept „privilegiul exclusiv al poeziei”. După noi, afirmațiile invocate de autoare conțin argumente prea puțin suficiente pentru a prezenta această idee drept un adevăr absolut. Se pare, autoarea însăși nu este sigură de veracitatea acestei pretinse ierarhii, mai ales atunci când evocă noțiunea de „complexitate”, raportată la poezie și proză, care „derivă din caracterul informațional” (p. 44) al celor două, ceea ce o face, în consecință, să declare totuși ipotetic caracterul acestei perspective de abordare. Evident, o atare încercare de ierarhizare implică multiple riscuri; cert e însă faptul că poezia, în comparație cu proza, oferă cu mult mai mult teren pentru varierea diafazică, ceea ce motivează pe deplin alegerea făcută de autoare în favoarea unor anumite paradigme poetice ca surse pentru corpusurile de exemple, menite să valideze demersul teoretic al cercetării.

Capitolul al II-lea al monografiei („Conceptul de variabilitate”) ia în dezbatere conceptul de variabilitate a limbajului și fenomenele la care el se referă, autoarea stabilind și caracterizând aici un spectru extins de fațete și aspecte problematice congruente fenomenelor investigate. Efectuând o sistematizare a bibliografiei și a terminologiei domeniului, autoarea constată cu justețe că „în epistema românească a variabilității, bibliografia problemei se reduce la unele observații și considerații sporadice” (p. 49), ceea ce o determină să se plaseze cu fermitate în albia concepțiilor, emise în această privință de către unii cercetători ruși, dar și basarabeni – nume de notorietate în domeniul de referință (Gorbacevici, Golovina, Graudina, Evghenieva, Gak, Piotrovsky, Berejan, Pavel, Ioniță), creându-și, astfel, o bază teoretică solidă, care îi permite să abordeze plenar și adecvat acest fenomen în limba română contemporană. Astfel, variabilitatea diafazică este cercetată aici, după cum e și firesc, în contextul larg al teoriei variabilității, prin prisma cauzelor/ factorilor variabilității și a principiului de variantă/invariantă, cu referire la cuvânt. Un merit deosebit al investigației la acest capitol îl constituie considerațiile autoarei vizând variabilitatea lexico-semantică în limba română (pentru care indică și ilustrează mai multe modele caracteristice (vezi p. 61), precum și tipologia propusă a fenomenelor de limbaj variabile, care, ulterior, va fi validată prin corpusurile de exemple selectate din paradigmele poetice, analizate în cadrul capitolului III al lucrării. Tot aici, merită a fi reținută și apreciată, în speță, viziunea novatoare a autoarei privind conceptul de variabilitate diafazică, expusă amănunțit în § 6. al capitolului vizat. Astfel, autoarea susține, cu totală justețe, că variabilitatea diafazică e recognoscibilă anume la nivelul stilurilor individuale, și că aceasta „este ilustrată prin variante lexico-semantice care denumesc obiectiv sau figurativ aceeași realie, indiferent dacă se intersectează sau nu sub aspect semantic” (p. 81) în cadrul idiolectelor estetice, care oferă cele mai surprinzătoare exemple de variere

diafazică, ce se produce, preponderent, la nivelul semnificatului unităților lexicale. Importantă se arată, în acest context, și constatarea autoarei privind schimbarea de identitate a unității lexicale, care are loc în procesul varierii diafazice: „unitatea lexicală poate dobândi, în planul textului, o identitate sintagmatică, ce diferă de identitatea sa paradigmatică în planul limbii” (p. 83). Această constatare îi permite autoarei să emită ipoteza privind necesitatea unei triple perspective de cercetare a sensului semnelor limbii, atunci când se studiază fenomenul variabilității diafazice: planul paradigmatic al limbii (cărui îi corespunde intensiunea semnului, exprimată în termenii unei semantici cognitive), planul paradigmatic al autorului și planul sintagmatic al textului (cărora le corespunde extensiunea semnului, exprimată în termenii unei semantici referențiale). Demersul propus de către autoare reprezintă, de fapt, traiectoria de transformare a semnului lingual în semn artistic (semn poetic și semn estetic sau simbol auctorial) – o metamorfoză iminentă în cazul varierii diafazice în cadrul limbajului poetic, reprezentând un proces logogetic, marcat intens de subiectul creator, după cum remarcă, subtil și veridic, autoarea.

Totodată, ne vedem obligați a remarca, la acest capitol, aparenta carență de formulare a ideii autoarei privind existența unei relații directe între variabilitatea diafazică și sens (a se vedea compartimentul 6. 2., intitulat „Sensul-mecanism al variabilității individuale”). În esență, autoarea are perfectă dreptate când afirmă că există o legătură nemijlocită între variabilitatea diafazică și semantică. Această legătură intrinsecă iese în evidență, în special, la nivelul corelării varierii individuale cu sensul (care, după noi, este nu doar un produs, ci, mai întâi de toate, un proces, o categorie dinamică, și nu una statică, imuabilă). La fel ca și varierea diafazică, construcția de sens își are embrionii în limbă (sub formă de sens convențional și sens potențial), și ea se produce gradual, prin transformarea virtualului în actual, conform unor mecanisme de construcție a sensului și de articulare a sa cu o structură referențială anume. Doar astfel interpretat, sensul poate fi admis în calitate de mecanism al variabilității individuale, ceea ce, în ultimă instanță, denotă că autoarea a intuit corect relația iminentă dintre sens și variabilitatea diafazică, deși formularea propusă de către ea în lucrare a acestui postulat lasă, oarecum, loc pentru discuții.

Cu referire la acest capitol al lucrării, e de notat că aserțiunile emise de autoare sunt de o certă valoare teoretico-științifică, ele denotând caracterul profund inovator al investigației efectuate și capacitatea autoarei de a înainta soluții adecvate unor problematici de stringentă actualitate din lingvistica contemporană.

Capitolul III al lucrării („Variabilitatea diafazică în cadrul unor supraserii/serii stilistico-istorice”) se impune prin consistență teoretică și prin subtilitatea analizelor unor fapte de limbaj poetic pertinente pentru fenomenul de limbaj investigat. În speță, se interpretează mostre de variabilitate individua-

lă din 2 supraserii stilistico-istorice - paradigmele poetice ale lui M. Eminescu, N. Stănescu și din creația lui Șt.A. Doinaș. Astfel, pentru a valida postulatele teoretice emise în capitolele anterioare, autoarea procedează la cercetarea mostrelor de variabilitate individuală în spații de constituire a mesajului artistic de două tipuri; mesajul e considerat, deci, în cadrul a două spații liminale, unul dintre care îl reprezintă un text aparte al subiectului creator (având ca obiectiv de cercetare *textualizarea*), iar celălalt - o serie de texte care constituie un eșantion reprezentativ al paradigmei poetice a subiectului creator și se subordonează obiectivelor de *contextualizare*. Demersul pluridimensional, pe care autoarea îl adoptă în raport cu fenomenele investigate la acest capitol, este un merit incontestabil al investigației și el se arată a fi pe măsura complexității acestor fenomene de limbaj investigate. Autoarea aplică, așadar, de o manieră adecvată, *perspectiva onomasiologică*, atunci când cercetează, în plan comparat în cadrul celor trei paradigme poetice, zona conceptuală „feminitate”; *perspectiva semasiologică*, când urmărește variabilitatea diferitelor lexeme (*icoană*) și ale unor grupuri nominale/verbale, organizate în jurul anumitor lexeme (*virtute, oră*); *perspectiva semiotică*, aplicată în raport cu variabilitatea unor simboluri auctoriale (în cadrul paradigmei poetice a lui Ș.A. Doinaș, în special). În plus, pentru a scoate plenar în evidență mecanismele variabilității diafazice, investigate la nivelul semnificatelor, autoarea operează o analiză semantică complexă a acestor unități, recurgând la analiza semică a conținutului lor semantic și la compararea celor două componente (intensională și extensională) din structura semantismului unităților lexicale analizate, ceea ce-i permite a deduce că *metaforizarea* este, de fapt, mecanismul dominant al variabilității individuale în paradigmele poezilor vizați. Lucrarea capătă valoare și prin faptul că acestei analize semantice și semiotice pluridimensionale i se suprapune analiza hermeneutică, care valorifică potențele și profunzimile semantice, conceptuale și afective ale cuvintelor în cadrul paradigmatelor poetice vizate.

Efectuând, pe întreg parcursul lucrării, studiul analitic al diferitelor fațete ale fenomenului în discuție, prin aplicarea unor metode de analiză conjugate, în planul vorbirii individuale, autoarea ajunge, în consecință, la o serie de concluzii finale judicioase și pertinente, de o incontestabilă valoare științifică și aplicativă, în baza cărora ea propune o serie de recomandări binevenite întru ameliorarea procesului instructiv-educativ la diferitele cicluri din învățământul filologic. Cu certitudine, rezultatele cercetării la tema în discuție pot constitui bazele teoretice și practice ale unor cursuri universitare noi, precum și ale elaborării unor dicționare speciale, axate pe variabilitatea diafazăică în cadrul unor supraserii stilistico-istorice.